

Αποτυπώσεις του τόπου στην παλαιότερη λογοτεχνία

Ενότητα 3η: Τοπία του Κάτω Κόσμου

Ενότητα 4^η: Εγκώμια και θρήνοι πόλεων

Αναστασία Μαρκομιχελάκη

Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Φιλολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

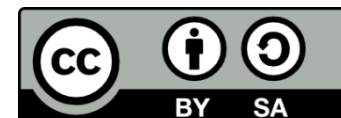

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ενότητα 3η: Τοπία του Κάτω Κόσμου

Ενότητα 4^η: Εγκώμια και θρήνοι πόλεων

Μάθημα 4^ο: Ενότητα 3^η (β' μέρος) & Ενότητα
4^η (α' μέρος)

Περιεχόμενα μαθήματος

3^η Ενότητα.

1. *Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου*: τοπία του Κάτω Κόσμου.

4^η Ενότητα.

1. Εισαγωγικά.

2. Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας.

Λέξεις-κλειδιά μαθήματος

3^η ενότητα

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου

4^η ενότητα

εγκώμια πόλεων

θρήνοι πόλεων

Χάνδακας

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

3^η Ενότητα

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Σκοποί ενότητας 3^{ης} & 4^{ης}

3^η ενότητα

- Να γνωρίσουν οι φοιτητές το γραμματολογικό είδος των καταβάσεων στον Άδη, που έχει μακρά ιστορία στην ελληνική λογοτεχνία.
- Να ασκηθούν στη σύγκριση μεταξύ κειμένων του ίδιου είδους αλλά διαφορετικού ύφους, ως προς ένα συγκεκριμένο μοτίβο.
- Να κατανοήσουν τους μηχανισμούς αλληλεπίδρασης του δημοτικού τραγουδιού με προσωπικές ποιητικές συνθέσεις της παλαιότερης λογοτεχνίας.

4^η ενότητα

- Να γνωρίσουν οι φοιτητές τα γραμματολογικά είδη του εγκωμίου πόλεως και του θρήνου πόλεως, όπως εκδηλώθηκαν στην Κρητική λογοτεχνία της περιόδου της βενετοκρατίας με αντικείμενο την πρωτεύουσα του νησιού Χάνδακα.
- Να κατανοήσουν τη σχέση μεταξύ των δύο ειδών.

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

- Κρήτη, αρχές 16^{ου} αιώνα.
- 5329 στίχοι
- Η κατάβαση αυτή δεν γίνεται μέσα σε όνειρο. Ο Χάρος ξεναγεί έναν ζωντανό άνθρωπο στον Κάτω Κόσμο.
- Πηγή: Ν. Μ. Παναγιωτάκης, κριτ. έκδ., *Παλαιά και Νέα Διαθήκη. Ανώνυμο κρητικό ποίημα*, επιμ. Στέφανος Κακλαμάνης – Γιάννης Κ. Μαυρομάτης, Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών, Βενετία 2004.

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.
Ανώνυμο κρητικό ποίημα, κριτ. έκδ. Ν. Μ. Παναγιωτάκη, επιμ. Στέφανος Κακλαμάνης – Γιάννης Κ. Μαυρομάτης (2004).

Απόσπασμα από την αρχή του κειμένου, όπου περιγράφεται η κατάβαση στον Άδη.

ΧΑΡΟΣ (στ. 55 κ.ε.)

[...] Εδόθησα όλοι εις τα κακά και τα καλά εμισήσα·

φίλε, τη στράτα του Θεού όλοι επαραπατήσα.

Κλησαστικοί και λαϊκοί το νόμο ελαττώσα,

’ς το θησαυρό εδόθησα, ’ς το πλούτος εσιμώσα*.

(πλησίασαν)

Θάνατο δεν λογιάζουσι, τον Άδη δεν ψηφούσι*,

(υπολογίζουν)

παντοτινά τώς φαίνεται οι άθλιοι θε να ζούσι.

Και δε λογιάζου στοπώς το σκότος τσι ανιμένει,

το πυρ και η φλόγα και η στια* και η πίσσα η βουλισμένη*.

(φωτιά / καταραμένη)

Και λέσι τίς εδιάβηκε τση Κόλασης τα μέρη

και πάλι οπίσω εγύρισε μαντάτο να τως φέρει.

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

Απόσπασμα από την αρχή του κειμένου, όπου περιγράφεται η κατάβαση στον Άδη.

Μαντατοφόρο θέλουσι, ζητούσι και γυρεύγου,
αμπαντονάρα* τσι Γραφές, τά λέσι δεν πιστεύγου.
(εγκατέλειψαν)

Κι εις τούτο θέλω, φίλε μου, να 'ρθείς μ' εμένα ομάδαι,
να πάμε να γυρέψομε τις κατοικιές του Άδη,
για να γυρίσεις να τως πεις, α λάχει και πειστούσι
και του θανάτου τον καημό να τόν-ε θυμηθούσι.
Να δεις εκεί τσι Χριστιανούς και κάθα φύσης γένο
'ς τον Άδη πώς πορεύγουνται, 'ς τόπο σκοτεινιασμένο,
αν τύχει να πιστέψουσι και να 'ρθουσι εις γνώρα.
Λοιπό ας πάμε, φίλε μου, και ας πορπατούμε τώρα».

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

Απόσπασμα από την αρχή του κειμένου, όπου περιγράφεται η κατάβαση στον Άδη.

ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Τότες το δρόμο πιάνομε, με βιάση επροπατούμα,
ο ήλιος εβασίλεψε κι εμείς κοντά εκρατούμα·
’ς τόσο οπού σιμώσαμε τση νύκτας το σημάδι
κι επροπατούμα ’ς το σκληρό και ασβολωμένο* Άδη.
(καταραμένος)

’Σ σκότος με διχωστάς φωτιά ηύραμε μονοπάτι,
καλά και εγώ δεν ήβλεπα, μα ο Χάροντας μ’ εκράτει.
Πολλές φορές κακά θεριά το δρόμο εκρατούσα,
το Χάρο εγνωρίζασι και αυτού σουσουραδούσα*.
Απείτις εποχύθημαν*, άγριες φωνές εκόβγα,
(απομακρυνθήκαμε)

ένα με τ’ άλλο τα θεριά τσι σάρκες τως ετρώγα.

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

Απόσπασμα από την αρχή του κειμένου, όπου περιγράφεται η κατάβαση στον Άδη.

Ο φόβος ο θανάσιμος ετότες έρπαξέ με
και ο Χάροντας εστράφηκε και επαρηγόρησέ με.
Λέγω του: «Φίλε, να χαρείς, ετούτο, οπού φωνιάζει
ένα με τ' άλλο τα θεριά, να τρώγονται πως μοιάζει·
άλλα τρώσι τσι σάρκες τω. Πεινού, γιαύτος φωνιάζου;
Και τ' άγρια απονέματα* για ποια αφορμή κραυγάζου;»
(απειλές)

ΧΑΡΟΣ

Λέγει ο Χάρος: «Κάτεχε, φίλε τοπώς αυτείνα
τση φύσης τα κακά θεριά που βλέπεις κι έχου πείνα
και τρώσι ένα τ' άλλον τως και 'ς το κακό εργάζου,
κάτεχε, φίλε, και ωγιά σε τα βλέπεις δε λαγάζου*.
(δεν ησουχάζουν)

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

**Παλαιά και Νέα
Διαθήκη.**
Ανώνυμο κρητικό
ποίημα, κριτ. έκδ.
Ν. Μ.
Παναγιωτάκη,
επιμ. Στέφανος
Κακλαμάνης –
Γιάννης Κ.
Μαυρομάτης
(2004).

Απόσπασμα από
την αρχή του
κειμένου, όπου
περιγράφεται η
κατάβαση στον
Άδη.

Όσοι περάσου από δω με δίχως κοινωνία*
(Θεία Κοινωνία)
να τους ξεσκίσου τα θεριά βλέπεις πως είναι χρεία.
Και όσοι περάσου και βαστού τη μεταλαβασία*,
(Θεία Κοινωνία)
ένα με τ' άλλο το θεριά τρώγονται απ' τη ζηλεία.
Πορπάτει το λοιπονιθές να πάμε 'ς την οδό μας,
'ς τη χώρα των αμαρτωλώ, εις κατοικητήριό μας.
Θωρείς εκείνα τα γκρεμνά κι εκείνη την αντάρα;
Εκεί 'ν' του Αδάμ ο χαλασμός και τση Εύας η κατάρα.
Και τη χαλέπα*, φίλε μου, μέλλεται να διαβούμε,
(μέρος ακαλλιέργητο, ξερό)
τον εγκρεμνό να διάβομε, τσι κατοικιές να βρούμε».

(ενν.

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

Απόσπασμα από την αρχή του κειμένου, όπου περιγράφεται η κατάβαση στον Άδη.

ΑΝΘΡΩΠΟΣ

«Πορπάτει κι ας πηγαίνομε λοιπόν» του λέγω, «φίλε, και εγώ από πίσω σου ακλουθώ και όπου γροικάς* με στείλε».
(νομίζεις)

Πηαίνοντας το λοιπονιθές από μια στράτα και άλλη, εγώ δεν την εβγάτιστα, μα ανίμενέ με πάλι.

Ισοπλαγάδα ηύραμε, γλήγορα πορπατούμα, τον εγκρεμνό εδιάβημαν, το φρούδι* πορπατούμαν.
(χείλος του γκρεμού)

Απού το φρούδι έστρεψε και κάνει μου το νάτο* (νεύμα) και δείχνει μου κι εδιάβηκα τση μαύρης γης τον πάτο.

Ω πόσος ήτονε βαθύς ο τόπος ο θλιμμένος, ασούσσουμος* και ανέγνωρος, το σκότος γεμισμένος! (με αλλοιωμένα χαρακτηριστικά)

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

Απόσπασμα από την αρχή του κειμένου, όπου περιγράφεται η κατάβαση στον Άδη.

Και να ξετάσω και να πω ποσώς ουδέν εμπόρου,
μόνο μουρμούρα ήκουγα, μ' άνθρωπο δεν εθώρου*. (έβλεπα)
Εσίμωσα 'ς το πρόβαλμα και ηύρηκα ποράλι*,
(στενό πέρασμα)
πάτημα φοβιζόμενο 'ς του φρουδιού τη μασκάλη.
Κι αποδεκεί επεράσαμε με κίντυνο μεγάλο,
Κι εκεί οπού ο Χάροντας πατεί ρίκτω κι εγώ το ζάλο.
Και με τσι σκάλες του εγκρεμνού το φρούδι επηδούμα,
κι όσο εκατεβαίναμε πολύ κλαημό εκούμα.
Η σκοτισμάρα του λαού, το θρήνος των αθρώπω
μ' εκάμα κι εποφύραξα κι είχα διπλού τον κόπο.
Τα γόνατά μου ετρέμασι, τα μέλη μου εφυράσσα*, (αδυνάτιζαν)
αν ήξευρα και τίβοτας, ολότελα τα 'χάσα.

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

Απόσπασμα από την αρχή του κειμένου, όπου περιγράφεται η κατάβαση στον Άδη.

Θυμώντας την απαντοχή*, του ξεστρεμμού* τον τρόπο,
(ελπίδα / επιστροφή)

οπού 'τον, αν ει μπορετό, μάλλιος να βρω το δρόμο,

όσο εμπόρου έτρεχα, τα ζάλα μου συχνιάζω*,
(πύκνωνα τα βήματά μου)

κι όσο εκατεβαίναμε στέκομαι και λογιάζω.

Πούρι με το δρομαχισμό* σώνομε* εις τον πάτο
(ιδροκόπημα / φτάνουμε)

και το σκαλούνι* ηύραμε το ύστερο και κάτω. (σκαλοπάτι)

Στρεφόμεστε, εγυρίσαμε κι επαίρνομε τη βόλτα
και στένεμαν εδιάβημαν κι ευρήκαμε την πόρτα.

Έhton η πόρτα σιδερή, είχε χοντρούς μαντάλους,
μαύρη και κατασκότεινη, με σιδερένιους πάλους*. (παλούκι)

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

Απόσπασμα από την αρχή του κειμένου, όπου περιγράφεται η κατάβαση στον Άδη.

Ύ τους πάλους ήσα δυο θεριά δεμένα μ' αλυσίδα
οπού 'χασα τα λοϊκά, όντεν εστράφου και είδα.
Ενοίξασι τα στόματα, τρεις γλώσσες επετάξα,
εκάμα μουγκρισμό πολύ και τα μαλλιά ετινάξα.
Εμένα και το Χάροντα επερικεφαλώσα,
εσμίγασι τσι γλώσσες τως, την πόρτα εκλειδώσα,
ενοίξασι τα μάτια τως και εκάμα άγρια θωρία.
Ο Χάρος τώς εμίλησε κι επάψα τα θερία,
εσύρθησα εις τσι τόπους τως, τα πίσω πόδια εκλίνα.
Στρέφεται ο Χάρος προς εμέ και λέγει μου ωγιά κείνα:

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

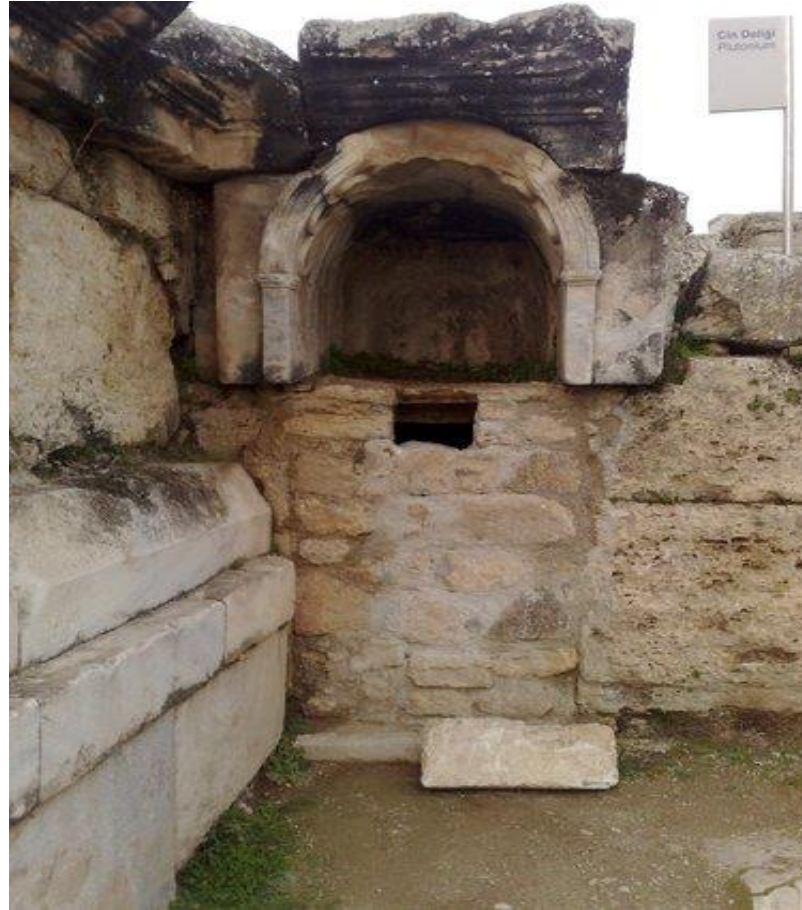
Σχολιασμός:

Η τοπιογραφία μέχρι αυτό το σημείο:

- γκρεμός
- χαλέπα (= πετρώδες, μη καλλιεργήσιμο έδαφος)
- ισοπλαγάδα με γκρεμό
- ένα στενό πέρασμα («ποράλι»)
- σκάλες
- πόρτα του Άδη
- και ένα ποτάμι.

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Εικόνα 1. Πύλη του Άδη.

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

ΧΑΡΟΣ (στ. 147 κ.ε.)

«Φίλε μου, τούτα τα θεριά τά βλέπεις και μετέχου, άνθρωπος είν' το βρώμαν* τως και αμαρτωλοί τα θρέφου. (τροφή) Δεν ημπορεί αμαρτωλό Άδης να τόν-ε βάλει, α δεν τον φάσι τα θεριά να τον ξεράσου πάλι. Απείτις τον ξεράσουσι, τότε 'ς την πόρτα μπαίνει, κι έλα να δεις, ω φίλε μου, τσι τόπους τσι διαβαίνει».

ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Απού την πόρτα ένοιξε κι εβγάνει με απόσω*, (μέσα) μονοπατάκι ηύραμε κι επηάιναμε καμπόσο. 'Σ την άκρα του μονοπατιού, 'ς την αποπλέρωσίν* του, (κατάληξη) έθνος* βοά και θρήνεται την αγανάκτησίν του. (πλήθος ανθρώπων)

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

Σιμώνομε εμείς εκεί, 'ς τον μουγκισμό εκείνο,
και ο νους μου επεριορίστηκε* ακούγοντας το θρήνο. (τρελάθηκα)
Στρέφομαι ομπρός μου και θωρώ ποτάμι βουρκωμένο,
όχι να πεις πολλά βαθύ ουδέ ξεχειλισμένο·
εις το ποσόν του επήγαινε, σιγόν σιγόν ελάλει*. (κυλούσε)
Ο Χάροντας εστάθηκε να μου δηγάται πάλι.

ΧΑΡΟΣ

«Θωρείς» μου λέγει, «φίλε μου, ετούτο το ποτάμι
πώς κακαρίζει σιγανά και όχλο πολύ δεν κάνει;
Ετούτο είναι, κάτεχε, δάκρυα απού σιγάζου,
καθώς το βλέπεις, πάντοτες τρέχου και δε σκολάζου.
Απού τα μάτια τω σκληρώ και αμαρτωλών εβγαίνει
και κάνει κύκλο κάμποσον, πάλι 'ς αυτούς γιαγέρνει».

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Μιλώντας και δηγώντας μου ο Χάρος μπαίνει απόσω·
ετότες ήδειξε κι εμέ το χέρι να του δώσω.

Ως τ' όρισε εκλούθησα, κρατεί με κι επερνούμα,
τον ποταμό εδιάβημα, τη στένη επροπατούμα.

Κι απείτις επεράσαμε του ποταμού την πλάτη,
θωρώ κι εχώρισε εις τριά στράτα και μονοπάτι.

«Πε μου, να ζήσεις, Χάροντα, οι στράτες πώς οδεύγου,
κι αυτείνοι απού περνούνε εδώ 'ς ποιες στράτες ταξιδεύγου».

ΧΑΡΟΣ

«Φίλε, τη στράτα τή θωρείς που διάβημα* 'ς τη μέση,
(διαβήκαμε)

αυτείνη πάγει 'ς την οργή, της Κόλασης τη λέσι.

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

Και η γι-άλλη οπού κρατεί δεξιά» μού λέγει πάλι ο Χάρος,
«πάει 'ς το Καθαρήριο, 'ς τω Χριστιανώ το θάρρος.
Ετούτη τση ζερβής μεράς 'ς το λίμπον αποδίδει,
απού Αδάμ εδιάβηκε και η Εύα ωγιά το φίδι.
Ας πάμε, φίλε μου, ζερβά, λοιπό, α θες να μάθεις·
Ουδέ σ' επήρα ξαργιτού* μ' εμέ 'ς τον Άδη να 'ρθεις;»
(γι' αυτό δεν σ' επήρα;)

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Σχολιασμός:

- Το λίμπο είναι ο χώρος όπου μένουν τα παιδιά που δεν πρόλαβαν να βαφτιστούν και οι δίκαιοι που έζησαν πριν από τον Χριστό, δύο κατηγορίες ανθρώπων δηλαδή που δεν ευθύνονται για το ότι δεν γνώρισαν τον χριστιανισμό.

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

ΧΑΡΟΣ (στ. 275 κ.ε.)

Λέγει μου ο Χάρος: «Φίλε μου, επά 'ναι η στράτα εις τρία· τη μεσακή να πιάσομε, ως βλέπεις, κάνει χρεία*, (είναι ανάγκη)

να πα να δείς την Κόλαση τη θιοκαταραμένη και όσους κατοικούν εκεί, οι μυριοβουλισμένοι*». (χιλιοκαταραμένοι)

ΑΝΘΡΩΠΟΣ

«Κι εδώ ας πάμε» είπα του· με προθυμιά κινούμε, και με πολλή λιγοψυχιά του Χάρο απιλογούμαι.

Παγαίνοντας τη στράτα μας μπαίνομε 'ς την οδό μας, άλλος τινάς δεν ήτονε, μόνο εμείς οι δυο μας.

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

Τον Άδη εθαμάζουμου*, τους τόπους εσυντήρου*,
(περιεργαζόμενοι με θαυμασμό / έβλεπα)
ομπρός, δεξιά και αριστερά εστρέφουμου τριγύρου.
Γύρισε επά, στράφου εδεκεί ο νους μου επεριορίστη*,
(τρελάθηκα)
η κεφαλή μου επόνεσε, εφάνηκε κι εσκίστη.
Εβγάνω απού το στήθος μου μιαν πέτσα* γαριωμένη,
(κομμάτι ύφασμα)
΄ς την κεφαλή την έδεσα την πολυπονεμένη.
Και με το δέμα* το σφικτό ο πόνος έπαψέ με. (δέσιμο)
Στρέφεται ο Χάρος, βλέπει με και ενερώτηξέ με·
είπα του: «Το κεφάλι μου επόνεσε δαμάκι*». (λιγάκι)

Παλαιά και Νέα Διαθήκη ανωνύμου: τοπία του Κάτω Κόσμου

Παλαιά και Νέα Διαθήκη.

ΧΑΡΟΣ

Λέγει μου: «Φίλε μου, εδεπά έναι το δαινομορρυάκι
κι είναι σκληρό και απέρατο, γεμάτο όλο φαρμάκι,
απού το βάθος του ποτέ βάθος αλλού ουκ εφάνη·
έχει το πέραμα σιγό, οπού τινάς δε φτάνει,
ουδετινάς εξώθηκε οπίσω να γιαγείρει*· (να επιστρέψει)
και τ' όνομάν του κράζεται τση Τρίχας το Γιοφύρι.
Απείς σιμώσομε εκεί, φωνές θέλεις ακούσει·
μη φοβηθείς ουδεποσώς 'ς εκείνο το λαλούσι*.
(αυτό που θα λένε)
Εκεί δαιμόνια κατοικού, κτύποι, βροντές εβγαίνου,
πολλά πολλά τρομάσσουσι όσοι από κει διαβαίνου.
Μη σαλευτείς 'ς το στένεμα, 'ς το βάθος μη δειλιάσεις,
μην αφουκράσαι* τες φωνές, α θέλεις να περάσεις». (μην ακούς)

4^η Ενότητα

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

4^η Ενότητα

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

Εγκώμια και Θρήνοι πόλεων: Εισαγωγικά

- Το εγκώμιο και ο θρήνος για την πόλη του Χάνδακα, την πρωτεύουσα της Κρήτης.
- Εξετάζουμε:
  - πώς η πόλη επαινείται από αυτόχθονες και ξένους ποιητές και πώς προβάλλουν τις αρετές της
  - πώς θρηνούν την πόλη σε καιρό ειρήνης αλλά κυρίως σε δραματικές στιγμές της ιστορίας της (έναν σεισμό και την πολιορκία της από τους Τούρκους).

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

Το εγκώμιο της πόλης:

- **Διάλογος
Ξένου και
Αληθείας**, στ.
1200-1206.

Κερά μου, αφόντις με ρωτάς και βιάζεσαι να μάθης
το όνομα, το επινόμι* μου, γενεάν και την πατρίδαν (επίθετο)
και ποίας θρησκείας ο δούλος σου είναι, κερά μου, αφκράσου*:
(άκουσε)

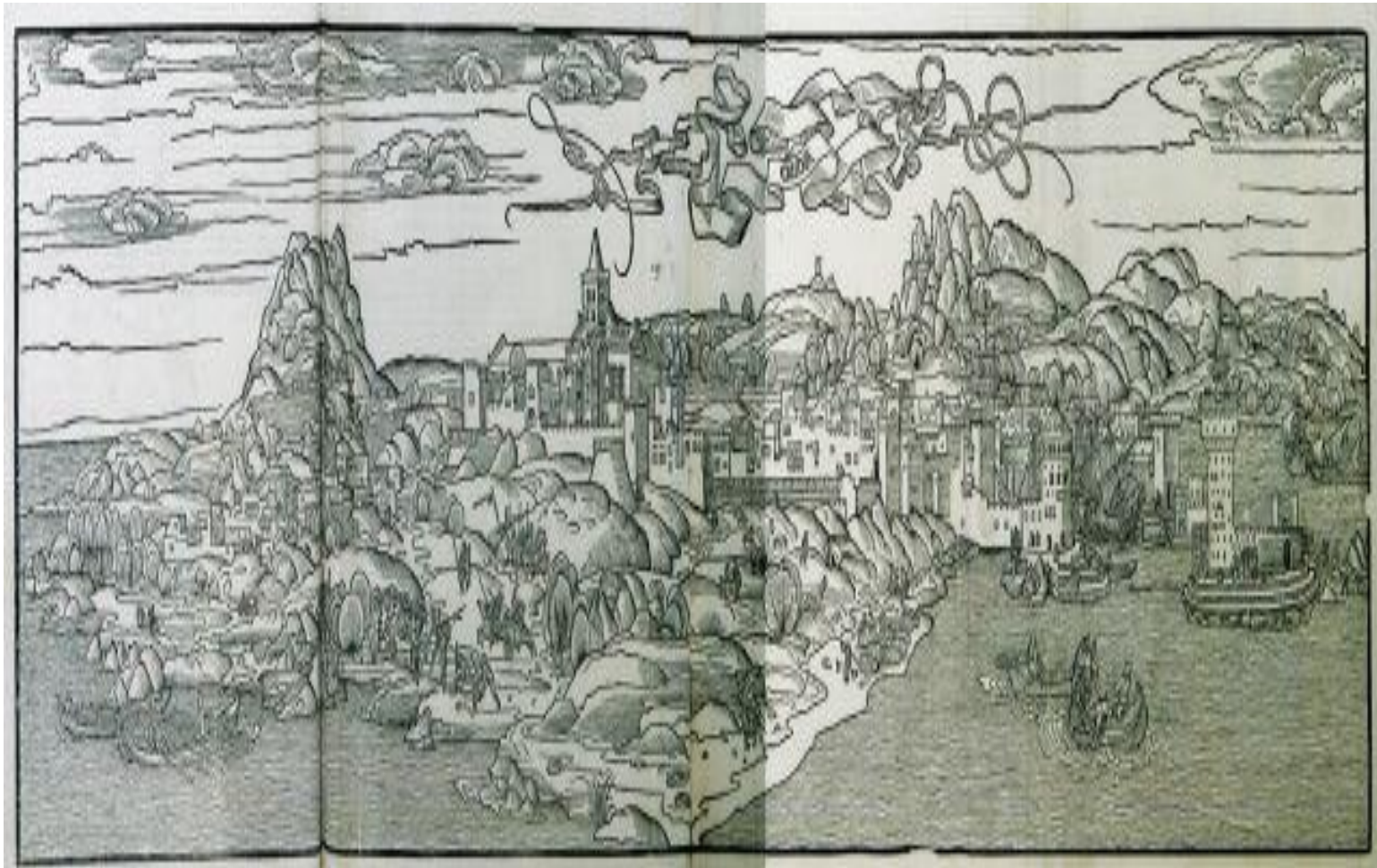
- Πηγή:
*Λεονάρδου
Ντελλαπόρτα
Ποιήματα
(1403/1411),*
Κριτική
έκδοση Μ. Ι.
Μανούσακας
(1995).

Λινάρδος είναι το όνομα, το επίκλιν Τελλαμπόρτα
και χριστιανός ορθόδοξος και Κρητικός υπάρχω.
Δεν είμαι από την Σύμβριτον, ουδέ από τους Βολιώνες·
μέσα εις το Κάστρο το λαμπρό της Κρήτης εγεννήθην.

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

Εικόνα 2. Απεικόνιση του Χάνδακα στις αρχές του 16ου αιώνα (1502).

Αποτυπώσεις του τόπου στην παλαιότερη λογοτεχνία

Τμήμα Φιλολογίας

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

Εικόνα 3. Απεικόνιση του Χάνδακα (Candia) από τον Francesco Valegio (1595).

Αποτυπώσεις του τόπου στην παλαιότερη λογοτεχνία

Τμήμα Φιλολογίας

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

Εικόνα 4. Απεικόνιση του Χάνδακα (Candia) από τον Visher, 1680.

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

- «Σονέτα για την Κρήτη», 4ο σονέτο.
- Πηγή: Μάρθα Αποσκήτη, «Τα περί Κρήτης σονέτα του Bartolomeo dalli Sonetti», στον τόμο της ίδιας *Κρητολογικά. Αναγεννησιακά και νεώτερα*, εκδ. Στιγμή, Αθήνα, 2003, σ. 83.
- Στη συνέχεια, θα προσπαθήσουμε να συνθέσουμε ένα «εγκώμιον Χάνδακος» από τις επαινετικές αναφορές για την πόλη που συναντούμε στην Κρητική Λογοτεχνία.
- Ο Ιταλός **Bartolomeo dalli Sonetti**, ναυτικός και χαρτογράφος, εγκωμίασε τον Χάνδακα στα σονέτα που έγραψε για την Κρήτη.

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

- Το είδος της **Laus civitatis** («εγκώμιον πόλεως») σημαίνει την πανηγυρική περιγραφή μιας πόλης. Στη διάρκεια του Μεσαίωνα είχε τυποποιηθεί να εστιάζει σε **3 μοτίβα-στοιχεία της πόλης: τα ψηλά τείχη, τα εντυπωσιακά κτίρια, και τους κατοίκους της πόλης.**
- Πρότυπο του είδους: ο **Αντιοχικός του Λιβανίου**, 360 μ.Χ.
- Ο Έλληνας καρδινάλιος **Βησσαρίων** (15^{ος} αι.) έγραψε το **Εγκώμιον Τραπεζούντος**, άλλο σημαντικό δείγμα του είδους.

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

- «Σονέτα για την Κρήτη», 4ο σονέτο. Ο Bartolomeo φτάνει στην πόλη από τη θάλασσα:
- Πηγή: Μάρθα Αποσκήτη, «Τα περί Κρήτης σονέτα του Bartolomeo dalli Sonetti», στον τόμο της ίδιας *Κρητολογικά. Αναγεννησιακά και νεώτερα*, εκδ. Στιγμή, Αθήνα, 2003, σ. 83. Θα δεις έπειτα την Ολόπυξο και Ιστρώνα και την (πόλη) Χάνδακα, που λέγεται *Candia*, να βρίσκεται λαμπρή, από τη βόρεια πλευρά, στην παραλία. Και αυτή είναι η βασίλισσα ανάμεσα σ' όλες τις άλλες πόλεις που βρίσκονται στη νήσο, τον Αποκόρωνα, το Μυλοπόταμο και όποιες άλλες.

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

- **Μανόλης Σκλάβος, Της Κρήτης ο χαλασμός [=Η Συμφορά της Κρήτης]**

- Πηγή: Μανόλης Σκλάβος, *Της Κρήτης ο χαλασμός*, επιμ. Τ. Μαρκομιχελάκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη 2014.

Ο ποιητής βλέπει την πόλη από μέσα, σε ερείπια:

Εγκώμιο κτιρίων

(στ. 43-60)

Τον Σαν Φραντζέσκο εχάλασεν, το άγιον μοναστήρι,
των πεινασμένων την τροφήν και τ' απακουμπιστήρι.

Ο Άγιος Δημήτριος, οπού με πόθο εκτίσθη,
εκείνος ο περίφημος ναός εδά γκρεμίστη.

Οι περιβόητοι ναοί, της Κρήτης το καμάρι,
εχάλασέ τους ο σεισμός, οπού 'χαν μεγάλη χάριν.

Σ' όλον τον κόσμον είχασιν οι δύο ναοί τη φήμη
και τώρα εχαλαστήκασιν εκ του σεισμού την λύμη.

Κι οι άρκλες* εραγίσασιν και τα κιβούρια* ανοίξαν,
(τάφοι, φέρετρα)

τ' αποθαμένα λείψανα με φόβο έξω ερίξαν.

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

• Μανόλης
Σκλάβος, Της
Κρήτης ο
χαλασμός [=Η
Συμφορά της
Κρήτης]

Η Ρούγα η πολύφθονος, η πολυζηλεμένη,
(δρόμος, οδός)*

*με την ροπήν και χαλασμόν ευρέθη χαλασμένη·
κι επλακωθήκασιν πολλοί, πλούσοι πτωχοί ομάδι,
και το ταχύ* τούς έβγαλαν διχώς εγνωριμάδι.
(πρωί)*

Σα να 'θελ' έμπει αστραπή και αρκό να τηνε κάψει,
(κεραυνός)*

και τίς να την ε γνώριζε και να μηδέν την κλάψει;

Η Οβριακή εχαλάστηκε, με την μεγάλη πράξη, (μεγάλη
εμπορική δραστηριότητα)*

με πάσα είδη πραγματειάς και το πολύ μετάξι.

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

• Μανόλης
Σκλάβος, *Της
Κρήτης ο
χαλασμός* [=Η
Συμφορά της
Κρήτης]

Εγκώμιο κατοίκων

(στ. 27-30)

Είδα μανάδες και παιδιά να 'βρουν σιν πλακωμένα,
αντρόγυνα πολύτιμα κακοθανατισμένα,
άρχοντες πολυτίμητους, παιδιά κανακεμένα,
αρχόντισσες να δέρνονται, κοράσια αναπλεμένα* ... (με
ξέπλεκα μαλλιά)

(στ. 87-90)

Και ο λογισμός μου βιάζει με πάλι ν' αναθιβάλω
τον μέγαν καντσιλάριο,* δια τ' όμορφό του κάλλο,
(καγκελάριος, βενετός αξιωματούχος)
όπ' από γένος χαμηλό σ' τόσην τιμήν αξιώθη,
να γνώθει τα μυστήρια της Αυθεντιάς* εδόθη. (ο δούκας και
οι δύο σύμβουλοι)

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

• Μανόλης
Σκλάβος, *Της
Κρήτης ο
χαλασμός* [=Η
Συμφορά της
Κρήτης]

Εγκώμιο κατοίκων

(στ. 97-100)

Είχαμεν δούκαν στον καιρόν Γερώνυμον Τονάδο,
δάσκαλον, λέγω, ρήτοραν και τ' όνομά του άδω·
κι έδραμεν εις τες φυλακές, εις τους φυλακισμένους,
όλους τούς ελευθέρωσε, χρώστες και τους φταισμένους.

(101-105)

Μαρτσέλον *καπετάνιον** σ' αυτείνην την οδύνη,
(στρατιωτικός διοικητής)

και δύο πρωτοσύμβουλους, Σοβράντσον και Κιρίνη.

Τον Μακαρέλα εβγάλασιν με την αρχόντισσά του,
ασούσσουμους, αγνώριμους από τον Άδη κάτου·
κι εγίνη μέγας θρηνισμός στ' αντρόγυνον εκείνον.

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

• Μανόλης
Σκλάβος, *Της*
Κρήτης ο
χαλασμός [=Η
Συμφορά της
Κρήτης]

Εγκώμιο κατοίκων

(171-173)

Ω Κρήτης*, τρέμω να το πω εκείνο που τυχαίνει, (εδώ: η
πόλη του Χάνδακα)

το κάλλος που 'χες πόναι το κι είς' έτσι χαλασμένη;

Και τίς τον εξεστόλισε τον στολισμό σου, Κρήτη;

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

- Κωμωδία *Στάθης*, άγνωστου ποιητή (τέλος 16ου - αρχές 17ου αι.).

Το εγκώμιο της πόλης από την οπτική γωνία του ξένου.

Η πόλη επαινείται από Ζακυνθινούς ως κέντρο παιδείας σε καιρό ειρήνης.

Γ 345-346

... και για να κάμη στόλιση μεγάλη του πραμάτου τον ήστειλα *την αρετή να μάθη του γραμμάτου.*

- Πηγή: Κριτ. έκδ. Lidia Martini, Βυζαντινή και Νεοελληνική Βιβλιοθήκη 3, Θεσσαλονίκη 1976.

(A 41-42)

Τέσσερεις χρόνοι οπού 'ρθαμε απού το Τζάντε τώρα θε να 'ναι, α δεν κομπώνωμαι, 'ς τούτη στην άξα χώρα...

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

- Κωμωδία
Στάθης,
άγνωστου
ποιητή (τέλος
16ου - αρχές
17ου αι.).

Το εγκώμιο της πόλης από την οπτική γωνία του ξένου.

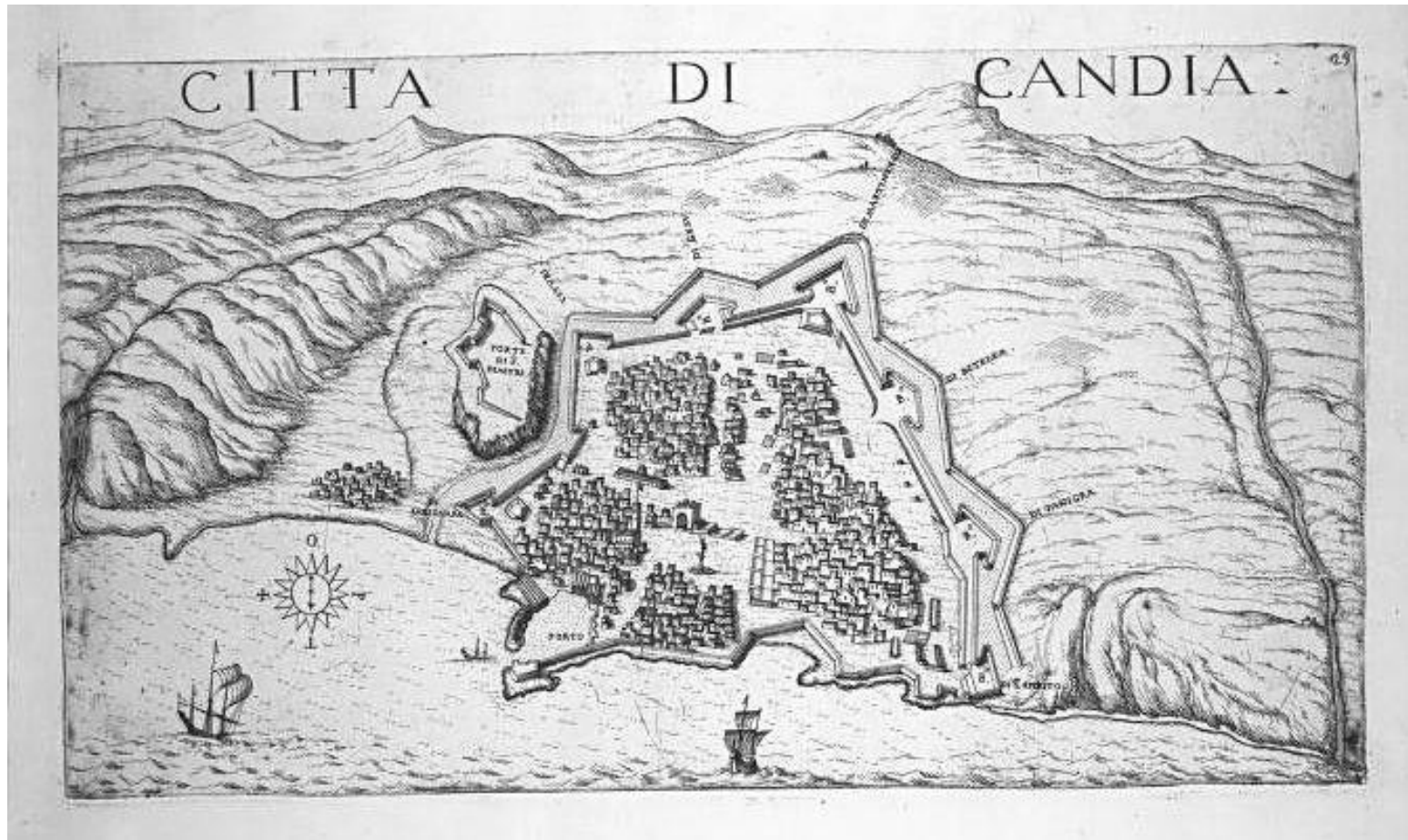
Η πόλη επαινείται από Ζακυνθινούς ως κέντρο παιδείας σε καιρό ειρήνης.

(Γ 75-78)

Ήφταξα, Αρέτα, ως ήθελα κι ως ήτο η πεθυμιά μου
στη χώρα τη μητρόπολη, και χαίρεται η καρδιά μου,
μερά* με την απαντοχή* του χρυσο-Χρύσιππού μου,
(εν μέρει / προσδοκία)
μερά για τη γλυκότετη πατρίδα του κυρού μου.

Εγκώμια και θρήνοι πόλεων: Χάνδακας

Εικόνα 5. Χάρτης της πόλης του Χάνδακα από τον Marco Boschini (Βενετία 1651).

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (1/2)

- Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:
- Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες
- Εικόνα 1: «Πύλη του Άδη». Πηγή:
<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Plutonium-2.jpg?uselang=el>.
- Εικόνα 2: «Απεικόνιση του Χάνδακα στις αρχές του 16ου αιώνα (1502)». Πηγή:
<http://el.travelogues.gr/item.php?view=54873>. Copyright.
- Εικόνα 3: «Απεικόνιση του Χάνδακα (Candia) από τον Francesco Valegio (1595)». Πηγή:
[http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Candia_\(Kreta\)_1595.jpg?uselang=el](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Candia_(Kreta)_1595.jpg?uselang=el)
- Εικόνα 4: «Απεικόνιση του Χάνδακα (Candia) από τον Visher, 1680». Πηγή:
<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:CandiaVisher1680.jpg?uselang=el>
- Εικόνα 5: «Χάρτης της πόλης του Χάνδακα από τον Marco Boschini (Βενετία 1651)». Πηγή: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Candia_III.jpg?uselang=el

Σημείωμα Αναφοράς

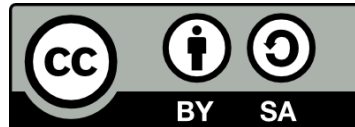
- Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Αναστασία Μαρκομιχελάκη. «Αποτυπώσεις του τόπου στην παλαιότερη λογοτεχνία. Ενότητα 3η: Τοπία του Κάτω Κόσμου (β' μέρος) & Ενότητα 4^η: Εγκώμια και θρήνοι πόλεων (α' μέρος)». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS363/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Ευθυμία Χ. Πέτκου
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό Εξάμηνο 2014-15.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

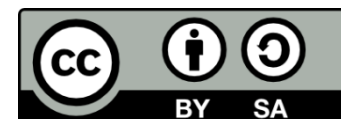

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

